

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Haridusteaduste instituut

Õppekava: humanitaar- ja sotsiaalsainete õpetamine põhikoolis

Eva-Liisa Vaarik

SAMASOOLISED PARTNERID LAPSEVANEMATENA – VÕIMALUSED JA ÕIGUSED

bakalaureusetöö

Juhendaja: lektor Karmen Trasberg

Tartu 2019

Resümee

Samasoolised partnerid lapsevanematena – võimalused ja õigused

2016. aastal Eestis jõustunud kooseluseadus annab samasoolistele paaridele võimaluse kooselu registreerimiseks ja peresiseseks lapsendamiseks, sellest seadusest tulenevalt sooviti samasooliste lapsevanemate arvamusi Eestis laste kasvatamise kohta lähemalt uurida. Bakalaureusetöö eesmärk oli kirjeldada samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanute arvamusi laste kasvatamise võimalustest ning ootusi Eesti õigus – ja haridussüsteemile. Eesmärgini jõudmiseks viidi läbi kvalitatiivne uuring, mille raames viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud kolme samasoolistest lapsevanematest paaridega ja ühe samasooliste vanematega kasvanuga. Andmeid analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi meetodil. Tulemustest selgus, et enamasti on samasoolistel lapsevanematel olnud Eesti ühiskonnas lapsi kasvatades positiivsed kogemused. Probleemina nimetati, et ühiskonna tasandil tajutakse samasooliste suhteid võõristavana. Seetõttu on lapsevanematel hirm, kuidas suhtutakse nende lastesse. Võimalikeks muutusteks haridussüsteemis pakuti välja õpetajate paremat koolitamist seksuaalvähemuste teemal ning õppematerjalide kaasajastamist. Õigussüsteemist oodatakse, et mõningate lisadega võetakse vastu kooseluseaduse rakendusaktid ning legaliseeritakse samasooliste vahelised abielud.

Märksõnad: homoseksuaalsus, samasoolised lapsevanemad, lapsed, kooseluseadus, peresisene lapsendamine

Abstract

Same - sex parents – opportunities and rights

In 2016 Estonia decided to allow same - sex couples to sign cohabitation agreement, which allows the couples to legally register their relationship and also allows second parent adoption. Therefrom came the desire to examine same - sex parents' opinions on raising children in Estonia. The aim of the bachelor's thesis was to describe the opinions of same - sex parents' or peoples' who have grown up with same - sex parents on possibilities of raising a child and their expectations on Estonian education system and jurisprudence. To reach the aim of the research a qualitative study was conducted. Data was gathered using half - structured interviews with three pairs of same - sex parents and one person who has grown up with same - sex parents. The data was analysed by using inductive content analysis. The research revealed that in most cases same -

sex parents have had positive experiences when raising a child in Estonia. As one of the problems parents named that in general they feel as if the society is in disfavour of same - sex relationships. Because of that parents are afraid of how people will act towards their children. As possible changes in education system parents suggested educating teachers more on sexual minorities and making textbooks more up - to - date. For jurisprudence they suggest that with some additions implementing acts would be taken into effect and also that same - sex marriage is legalized.

Keywords: homosexuality, same - sex parents, children, cohabitation agreement, second parent adoption

Sisukord

Resümee	2
Abstract	2
Sisukord.....	4
Sissejuhatus	6
1. Teoreetilised lähtekohad.....	7
1.1 Põhimõisted	7
1.2 Statistikat Eestist ja välismaalt	8
1.3 Samasooliste paaride kooselu ja lapsendamist reguleeriv seadusandlus	9
1.4 Ühiskonna hoiakud samasooliste suhtes.....	10
1.5 Samasooliste poolt tajutud ühiskonna hoiakud	11
1.6 Samasooliste vanemate mõju lapse toimetulekule	12
2. Metoodika.....	13
2.1 Valim	13
2.2 Andmekogumine	14
2.3 Andmeanalüüs	14
3. Tulemused	16
3.1 Arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis	16
3.1.1 Lapsendamisprotsess.....	16
3.1.2 Positiivsed aspektid samasooliste lapsevanematena lapsi kasvatades	17
3.1.3 Ühiskonna suhtumine samasooliste vanemate peremudelisse	20
3.2 Tajutud probleemid ja/või raskused	22
3.2.1 Kooseluseaduse kitsaskohad.....	22
3.2.2 Ühiskonnaliikmete negatiivne suhtumine peremudelisse	23
3.2.3 Traditsioonilise peremudeli käsitlemine haridusasutustes	25
3.3 Võimalikud muudatused õigus – ja haridussüsteemis	26
3.3.1 Võimalikud muudatused haridussüsteemis	26
3.3.2 Võimalikud muudatused õigussüsteemis	27
4. Arutelu.....	28
Tänuõnad	31

Autorsuse kinnitus.....	31
5. Kasutatud kirjandus.....	32
6. Lisad	36

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi põhiseaduses ega ka muudes dokumentides pole perekonna mõistet defineeritud. Põhiseaduses on öeldud vaid see, et „perekond on rahva püsimise ja kasvamise ning ühiskonna alusena riigi kaitse all“ (Eesti Vabariigi põhiseadus, para 27). Samuti on sätestatud, et perekonnas on vanematel kohustus ja õigus lapsi kasvatada ja nende eest hoolitseda (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992). Arvestades seda, et täna eksisteerib ka Eestis mitmeid kooseluvorme ning lähtudes huvigruppide võrdsuspõhiõigustest, soovitatakse „perekonna defineerimisele läheneda üldisemalt: perekond on inimeste grupp, kuhu kuuluvad kaks vanemat ja nende järeltulijad. Sellises laias käsitluses hõlmab perekonna mõiste kooselu, registreeritud kooselu ja abielu ning seda nii eri - kui ka samasooliste paaride vahel“ (Leichter, 2018, lk 141).

Perekonnatüüpide mitmekesistumine on viinud selleni, et riigid tunnustavad erinevaid kooseluvorme ja reguleerivad ning kaitsevad neid seadustega (Madiste, 2015). Ühe uue kooseluvormina tunnustas Eesti samasooliste partnerite kooselu, võttes 2014. aastal vastu kooseluseaduse, mille alusel on samasoolistel paaridel õigus sõlmida kooseluleping. Kooseluleping annab paaridele abiellumisega sarnast kaitset ja õiguseid. Sõlmides kooselulepingu on paaridel võimalik peresisene lapsendamine (Koseluseadus, 2014).

Pärast kooseluseaduse vastuvõtmist Eestis on „samasooliste paaride lapsendamisavaldusi kohtus lahendatud 19 korral: nendest 17 maakohtus ja kaks ringkonnakohtus“ (Leichter, 2018, lk 151). Koseluseadus tagab registreeritud elukaaslasele lapsendamisvõimaluse kahel juhul: esiteks, kui „lapse bioloogiline vanem on teine registreeritud elukaaslane. Teiseks, lapsendada võib lapse, kelle vanem oli teine registreeritud elukaaslane enne kooselulepingu sõlmimist. Viimane võimalus on ette nähtud lapse huvide paremaks tagamiseks, kuna samast soost või teisest soost partneriga koos elav isik saab lapse ka üksinda lapsendada“ (Leichter, 2018, lk 151).

Samasooliste paaride õigus oma kooselu sõlmida ja seeläbi ka ühiselt lapsi kasvatada, tõstatab paljude küsimuse, kas samasoolised vanemad on lastele sobilikud ja kas nad mõjutavad lapse kasvamist teistmoodi kui erisoolised vanemad. On leitud, et laps vajab normaalseks arenguks turvalist kodust keskkonda ja kui samasoolised vanemad suudavad seda pakkuda, võivad nad olla sama head lapsevanemad kui erisoolised paarid (Chan, Patterson & Raboy, 1998).

Eestis peaks iga indiviid olema aktsepteeritud ning inimeste heaolu olema tagatud, olenemata seksuaalsest orientatsioonist. Samasooliste lapsevanemate arvamuste lähem uurimine ajendas

püstitama bakalaureusetöö eesmärki. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli kirjeldada samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanute arvamusi laste kasvatamise võimalustest ning ootusi Eesti õigus - ja haridussüsteemile. Eesmärgist lähtudes püstitati kolm uurimisküsimust:

1. Millised on samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis?
2. Kas ja milliste probleemide või raskustega on samasoolised lapsevanemad Eesti ühiskonnas lapsi kasvatades kokku puutunud?
3. Mida saaks samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvates Eesti õigus - ja haridussüsteemis muuta, et toetada nende perede turvatunnet ja aktsepteerimist ühiskonnas?

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1 Põhimõisted

Rääkides samasoolistest paaridest, on oluline olla sõnakasutuselt korrektne ja valida terminid, mis on üldiselt ka nende kogukonna poolt aktsepteeritud. Eesti LGBT Ühingu kodulehel on välja toodud terminid, mida soovitatakse kasutada puudutades geide ja lesbidega seotud teemasid (Eesti LGBT Ühing, s.a.). Nendest lähtun ka antud töös. Töös kasutatakse samasoolise paari sünonüümina ka terminit ühesoolised paarid ja omasoolised paarid.

- **Gei:** mees, kes tunneb emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet meeste suhtes ning eelistab neid partneritena. Keeleliselt korrektne on kasutada ka “homoseksuaalne mees.”
- **Lesbi:** naine, kes tunneb emotsionaalset ja seksuaalset tõmmet naiste suhtes ning eelistab neid partneritena. Keeleliselt korrektne on kasutada ka “homoseksuaalne naine.”
- **Homoseksuaalne inimene:** inimene, kes tunneb emotsionaalset ja füüsilist tõmmet samast soost inimeste suhtes ja eelistab neid partnerina.
- **LGBT+:** akronüüm, mis viitab erineva soo – ja seksuaalidentiteediga inimestele, näiteks lesbidele, geidele, biseksuaalsetele inimestele, transsoolistele inimestele jt. (Eesti LGBT Ühing, s.a.).
- **Seksuaalvähemused:** üldiselt ühiskonnas tavapärasest seksuaalsuunitlusest erinevalt käituv inimgrupp. „Meie ühiskonnas tähendab see neid suunitlusi, mis seinevad valdavast seksuaalsest hoiakust – heteroseksuaalsusest – see tähendab bi-, trans-, homo-, aseksuaalsust jms“ (Eetikaveeb, s.a., para 1).

- **Ühesooline paar:** ühe (ja sama) soo esindajatest koosnev paar (Eesti keele seletav...,s.a.).

1.2 Statistikat Eestist ja välismaalt

Kuigi võiks arvata, et seksuaalne orientatsioon on inimese privaatne asi, millesse ei ole õigust sekkuda teistel inimestel või riigil, leidub maailmas riike, kus samasooline partnerlus on seadusega keelatud. *International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association* (edaspidi ILGA) tellimusel tuli 2017. aastal välja kokkuvõtlik aruanne selle kohta, kuidas on riikides reguleeritud ühesooliste partnerlus. Uuritud 192-st riigist, 124 leitakse, et seksuaalne orientatsioon on inimesele privaatne ja lubatud on nii geide kui ka lesbide partnerlus, sealhulgas ka Eestis. Samas 72-s riigis, sealhulgas näiteks Nigeerias, Indias ja Pakistanis on omasoolised suhted seadusega karistatavad. Nendest 27-s riigis on karistatav ainult meeste omasoolised suhted (Carroll & Mendos, 2017). 8-s riigis on kõige rangemaks karistuseks surma mõistmine, 12-s riigis võib karistuseks määrata 15-neaastase kuni eluaegse vangistuse (International Lesbian, Gay..., 2017a).

Eestis puudub ametlik statistika selle kohta, kui palju on geisid ja lesbisid ning teistesse seksuaalvähemustesse kuulujaid, sest sellekohane küsimus puudub rahva- ja eluruumide loenduses. Osalist statistikat pakub elanike perekonnaseis. 2011. aasta rahva- ja eluruumide loenduse järgi on samast soost partneriga vabaabielus 428 inimest, neist 427 olid täisealised. Täisealistest vastanutest 206 olid mehed ja 221 naised. Partnerita elanikke, kelle seaduslik perekonnaseis on teadmata oli 12 946 (Statistikaamet, 2011). Võib ainult teha oletusi, et osa neist on geid ja lesbid, kes pole soovinud oma sooidentiteeti ametlikult määratled, mis võib olla tingitud ühiskonna negatiivsest suhtumisest (Avaliku arvamuse uuring..., 2017). Sellest tuleb täpsemalt juttu peatükis „Ühiskonna hoiakud ja samasooliste tajutud hoiakud omasooliste suhtes“.

Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet korraldas Euroopa Liidu liikmesriikides ja Horvaatias veebipõhise uuringu vähemalt 18-aastastele, kes peavad end homo-, bi- või transseksuaalideks. (Euroopa Põhiõiguste Ameti..., 2013). Eesti elanikest oli vastajaid 374. Neist 99 olid lesbid ja 170 geid (EU LGBT survey, 2012).

Eestis on väheste statistiliste andmete ja uuringute põhjal raske hinnata seda, kui paljud elanikest kuuluvad seksuaalvähemuste hulka. Olemasolevate andmete põhjal saab siiski öelda, et neid inimesi leidub ja kuna iga indiviid peaks olema riigile tähtis, on oluline arutleda nende inimeste õiguste üle ja ühiskonna poolsest vastuvõetavusest nende suhtes. Kooseluseaduse

jõustumisega on Eestis kooseluvormina kaitse all ka samasoolised paarid. Kooseluseadus võimaldab samasoolistel ühiselt kasvatada ka lapsi ja seetõttu on riigi kaitse all ka samasooliste vanematega lapsed.

1.3 Samasooliste paaride kooselu ja lapsendamist reguleeriv seadusandlus

Mingisugust võimalust oma kooselu Eestis ametlikult registreerida ning olla samasoolises suhtes riigi poolt tunnustatud, on homoseksuaalid oodanud juba aastaid (Aavik et al., 2016; Kurs, 2012; Kütt & Papp, 2011). Tänapäeval saavad samasoolised paarid Eestis oma kooselu muuta ametlikuks sõlmides kooselulepingu. Kooselu saab registreerida notari juures. Mõlemad osapooled peavad nõustuma lepingu tingimustega ja võtavad sellega endale kohustuse üksteist toetada ja ülal pidada (Kooselu registreerimine, s.a.). Kooselu võivad sõlmida kaks täisealist inimest, kes elavad koos ja kellest vähemalt ühe elukoht on Eestis. Seadus võeti vastu 2014. aastal ja jõustus aastal 2016 (Kooseluseadus, 2014). 2016. aastal sõlmiti 43 kooselulepingut, kuid puudub statistika selle kohta, kui paljud neist olid samasoolised paarid (Eesti Rahvusringhääling, 2017). Notarite koja andmetel sõlmiti 2017. aastal 23 kooselulepingut (Notarite koda, 2018) ning nende hinnangul „võib eeldada, et enamus kooselulepingutest on sõlmitud samasooliste, kuid osad ka erisooliste paaride vahel“ (Koorits, 2017, para 3).

ÜRO Lapse õiguste konventsiooni alusel peab lapsendamisel kindlustama selle, et esikohale oleksid seatud lapse huvid. Vanemaks määramisel ei tohi kedagi diskrimineerida tema rassi, nahavärvi, soo, keele, usu, poliitiliste või teiste seisukohtade, rahvuse või sotsiaalse päritolu, varandusliku või sünnistaatuse või mingi muu kriteeriumi alusel (Lapse õiguste konventsioon, 1991). Seega võib lapsendamisel lapsevanemaks saada ka lesbide, geide, biseksuaalide ja transseksuaalide (edaspidi LGBT) kogukonda kuuluv isik, kui on kindlaks tehtud, et kõik lapse huvid on kaitstud. Enne kooseluseaduse jõustumist polnud samasoolistel paaridel alust üksteiste lapsi lapsendada ning seetõttu leidis neid samasoolisi paare, kes küll soovisid üheskoos lapsi, kuid otsustasid seda mitte teha (Aavik et al., 2016). Nüüd võimaldab kooseluseadus samasoolistel paarisest lapsendamist, seda kahel juhul:

- 1) registreeritud elukaaslane võib lapsendada lapse, kelle bioloogiline vanem on teine registreeritud elukaaslane;
- 2) vanem oli teine registreeritud elukaaslane enne kooselulepingu sõlmimist (Kooseluseadus, 2014).

Aastal 2016. võttis Eesti vastu samasooliste poolt oodatud seaduse, mis võimaldab omasoolistel kooselu ametlikult registreerida. Kooseluleping võimaldab partneritel perekonnasisest lapsendamist, mis annab kindlustunde nii lapsevanematele kui ka lastele. Kuigi ei koguta täpset statistikat selle kohta, kui paljud samasoolised paarid on kooselulepingu sõlminud võib Notarite koja andmetel eeldada, et kõikidest sõlmitud kooselulepingutest on paljud sõlmitud ka samasooliste paaride poolt.

1.4 Ühiskonna hoiakud samasooliste suhtes

Globaalselt pakub ILGA tellitud uuring head ülevaadet selle kohta, kuidas suhtutakse üle maailma üldiselt samasoolistesse suhetesse. Uuringus küsitleti üle 116 000 inimese 77-st riigist. 55% vastanutest leiab, et võrdsed õigused peaksid olema tagatud kõigile, olenemata inimese seksuaalsest orientatsioonist (International Lesbian, Gay..., 2017b). Siiski on Euroopas levinud see, et homoseksuaale diskrimineeritakse tihtipeale nii nende töökohas kui ka väljaspool töökohta, avalikus ruumis (EU LGBT Survey, 2013).

Eestis tundub olukord olevat võrreldes teiste Euroopa riikidega veidi parem. Enamik inimesi Eestis ei tunneks ennast ebamugavalt, kui peaksid töötama koos lesbi või geiga (Roosalu, 2014) ning seetõttu on homoseksuaalide diskrimineerimine töökohal harv juhus (Veske, 2011). Aastatel 2012, 2014 ja 2017 on Eesti Inimõiguste Keskus viinud Eesti elanike seas läbi avaliku arvamuse uuringut LGBT õiguste teemal. Antud uuringud ja nende tulemuste võrdlemine pakub head ülevaadet eestlaste hoiakutest LGBT kogukonda kuuluvate inimeste suhtes (Eesti Inimõiguste Keskus, 2017). Aastal 2012 pidas vastajatest 57% homoseksuaalsust vastuvõetamatuks (LGBT teemaline avaliku..., 2012), viimase uuringu järgi on see protsent langenud 52-le. Vastumeelsust on põhjendatud sellega, et samasoolisus on loomu - ja loomusevastane ning tekitab inimestes ebameeldivust. 45% vastanutest ei lubaks oma last mängima samasooliste vanematega perekonda (Avaliku arvamuse uuring..., 2017). Homoseksuaalsuse suhtes positiivselt meelesstatuid oli 2012. aastal 38% (LGBT teemaline avaliku..., 2012), 2017. aasta uuringus tõusis see protsent 41-ni. Samasooliste paaride suhtes positiivselt meelesstatud inimeste hulk on küll tõusuteel, kuid suur osa Eesti elanikest ei poolda neile abielu registreerimise võimaluse andmist (Avaliku arvamuse uuring..., 2017). Kuigi kooseluseaduse järgi on samast soost elukaaslastel võimalik peresisene lapsendamine on 2017. aasta vastajatest selle poolt vaid 37%. Veel vähem, 27% pooldavad seda, et registreeritud samasoolistel paaridel oleks õigus lapsendamisele (Avaliku arvamuse uuring..., 2017).

Demokraatlikus riigis nagu Eesti on oluline küsida ka rahva arvamust, samas ei saa igas otsuses lähtuda vaid arvamusküsitluste tulemustest, vaid peame arvestama ka inimõiguste ja teiste printsiipidega. Kooseluseaduse vastu võtmine on selle kohta hea näide. Aastatega on elanikkonna arvamus samasooliste paaride suhtes paranenud ning nende pooldajate arv on aastate lõikes tõusuteel. Siiski peab suurem osa Eesti elanikest tõmmet samasoolise inimese vastu veel vastuvõetamatuks. Arvesse võttes seda, et riigi prioriteediks peaks olema iga indiviidi heaolu tagamine, on kooseluseaduse vastu võtmine üks samm lähemale seksuaalvähemuste võrdsetele õigustele.

1.5 Samasooliste poolt tajutud ühiskonna hoiakud

Eestlaste hoiakud geide ja lesbide suhtes on aastatega muutunud paremaks, samas ei väljendu positiivsete hoiakute kasv alati inimeste tegelikus käitumises. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2012. aasta uuringus leidis 19% vastajatest, et Eestis on avalik vastumeelsuse väljendamine LGBT inimeste vastu laialt levinud ning 49% tunneb, et see on küllaltki levinud (EU LGBT survey, 2012). Eestlaste võõristava suhtumise pärast homoseksuaalidesse on mõned kaasmaalased ka Eestist ära kolinud (Aksen et al., 2015). Samasooliste partnerite otsust, jääda elama Eestisse, mõjutavad ka riigi poolt vastu võetavad otsused ja poliitika. Kui paarid tunneksid, et nende perekonda ei tunnustada riigis piisavalt, siis kaaluksid nad välismaale kolimist (Aavik et al., 2016; Kurs 2012).

Seksuaalvähemuste Kaitse Ühingu poolt 2011. aastal läbi viidud uuringus selgus, et 135-st vastanust 86% on kogenud ebaõiglast käitumist, mille põhjuseks arvati olevat seksuaalne orientatsioon (Veske, 2011). Samasooliste poolt tajutud ühiskonna hoiakud mõjutavad mõnel juhul ka nende paaride käitumist, näiteks Euroopa Liidu Põhiõiguste ameti (2013) poolt läbi viidud uuringus selgus, et kaks kolmandikku vastanutest väldib oma samast soost partneriga käest kinni kõndimist. Inimeste hoiakud samasooliste suhtes on küll erinevad, kuid positiivse aspektina on leitud, et tervishoiusüsteemis ei kohelda inimest tema seksuaalse orientatsiooni tõttu teistmoodi (Aavik et al., 2016).

Seksuaalvähemuste hulka kuulumine ja selle avalik tunnistamine võib inimestele kaasa tuua ühiskonna pahameele. Kergematel juhtudel võivad lesbid ja geid kuulda nende vastaseid negatiivseid kommentaare. Ühiskonnaliikmete hoiakud ja käitumine panevad homoseksuaale kaaluma otsust Eestis ära kolida. Kuna tuntakse, et ühiskond on homoseksuaalide suhtes veel

võõristav jälgivad samasoolised partnerid oma käitumist avalikkuses ning ei soovi tihtipeale käest kinni hoida.

1.6 Samasooliste vanemate mõju lapse toimetulekule

Levinud on arvamus, et laps, kes kasvab samasooliste vanematega perekonnas võib oma arengult maha jääda lastest, kes kasvavad nii öelda traditsioonilises, kahe heteroseksuaalse vanemaga perekonnas. Kui rääkida lapse arengust ja kooliedukusest on leitud, et igasugune kindel ja turvaline perekond on lapsele parem, kui kasvamine lastekodus. Näiteks leiti, et lastel, kes kasvavad lastekodus on klassi kordama jäämise oht 34,4%, samas lesbidest vanematega lastel langeb see protsent 9,5-le ja geidest vanematega lastel 9,7-le (Rosenfeld, 2010). Kuna samasoolistel inimestel on keerulisem lastega perekonda luua kui heteroseksuaalsetel inimestel, tunnevad näiteks lesbidest vanemad suuremat vastutust laste kasvatamisel. Võrreldes lahutatud üksikemadega tunnevad lesbidest vanemad suuremat muret sellepärast, et nende lastel oleks ka meessoost eeskuju (Perrin, 2002).

Laste normaalne areng on eelkõige tingitud sellest, kui turvalist kodust keskkonda suudavad vanemad luua. Turvalise koduse keskkonna loomiseks on samasugused võimalused nii samasoolistel kui ka heteroseksuaalsetel vanematel (Chan, Patterson & Raboy, 1998). Ühes uuringus paluti õpetajatel kirjelda lapsi ja tuli välja, et ühesooliste vanematega lapsi peeti sõbralikemaks ja tolerantsemateks, samas erisooliste vanematega lapsi kirjeldati kui negatiivsetena, kamandavatena ja domineerivatena (Perrin, 2002).

Levinud on ka müüt, et ühesooliste vanematega kasvavad lapsed on vanemate seksuaalsusest nii väga mõjutatud, et hakkavad ka tuleviku samasoolisi eelistama. Tõepoolest näevad sellised lapsed kodus, et ka samasoolisus on normaalne nähtus, samas puutuvad nad väljaspool kodu palju kokku heteroseksuaalsete inimestega ja seetõttu areneb neis arusaam, et ka heteroseksuaalsus on tavapäevane. Ühte ei eelistata teisele (Rosenfeld, 2010). Küsitledes 300 ühesooliste vanematega kasvavaid lapsi leiti, et nendel lastel ei ole identiteedi kriisi, nad ei ole kahtlevad oma soo suhtes. Sama uuring lükkab ümber ka arusaama, et samasooliste vanematega lapsed eelistavad ka tulevikus samasoolist partnerlust. Küsitledes nii samasooliste kui ka erisooliste vanematega noori, tuli välja, et lesbiks ja geiks saamise võimalus oli võrdne mõlema perekonna tüübi puhul (Perrin, 2002).

Vastukaaluks uurimustele, milles on leitud, et samasoolised lapsevanemad ei mõjuta lapse hilisemat toimetulekut, on ka uurimusi, mis on leidnud vastupidiseid tulemusi. Regnerus (2012) toob oma töös välja, et täiskasvanutel, kes on üles kasvanud samasooliste vanematega on võrreldes erisooliste vanematega kasvanutest rohkem probleeme. Näiteks leidis Regnerus (2012), et samasooliste vanematega kasvanud inimesed on enam töötud ning tarvitanud narkootikume. Mitmeid varasemaid uurimistulemusi on seatud kahtluse alla väikese valimi tõttu ning uurimistulemusi mõjutab ka see, millise peremudeliga samasooliste vanematega peremudelit võrreldakse (Amato, 2010).

Kokkuvõttes, varasemad uurimused kinnitavad, et samasoolised lapsevanemad võivad olla laste kasvatamises sama pädevad kui erisoolised vanemad. Samuti ei pruugi vanemate seksuaalne orientatsioon mõjutada laste tulevast seksuaalset orientatsiooni.

2. Metoodika

2.1 Valim

Samast soost paaride hulk, kes Eestis koos lapsi kasvatavad, on teadmata. Seetõttu valiti antud uurimistöös kvalitatiivne meetod, mille puhul töötatakse mitteamvuliste andmetega ja mis võimaldab selgitada, kuidas inimesed oma kogemustele tähendusi omistavad (Õunapuu, 2014). Valimi moodustamise kriteeriumiks olid: samast soost paarid, kes kasvatavad ühiselt last/lapsi või isik, kes on kasvanud samasooliste vanemate peres. Uuritavad valiti valimisse mugavusvalimi põhimõttel. Valimisse kuulusid kolm samast soost naispaari, kes kasvatavad ühiselt last. Esimese paari kontakt saadi koolipraktika juhendaja käest. Intervjueeritavad olid mõlemad 36 - aastased ning nende suhe on kestnud 13 aastat. Paar on sõlminud kooselulepingu ning nad on mõlemad ametlikult lapsevanemaks peagi kolme aastaseks saavale tüdrukule, kes käib ka lasteaias. Teise paari kontaktandmed ja soovitus nende intervjueerimiseks saadi bakalaureusetöö juhendajalt. Naised olid 34 - ja 42 - aastased. Nad on koos olnud kolm aastat ning samuti sõlminud kooselulepingu. Üks partneritest sünnitas lapse ning teine partner on lapse lapsendanud. Kolmas intervjueeritav paar leiti LGBT ühingu kaudu. Läbi nende kontaktisiku võttis üks partneritest uurijaga ühendust. Partnerid on mõlemad 26 - aastased ning nende suhe sai alguse kuus aastat tagasi. Ka nemad on sõlminud kooselulepingu. Paari eripäraks on see, et üks naistest on välismaalane ning seetõttu tuli intervjuu läbi viia inglise keeles. Kahe viimati nimetatud paari

lapsed on veel niivõrd noored, et lasteaias ei käi. Neljandaks uuritavaks oli isik, kes on ise kasvanud samasooliste vanemate peres. Tema kontakt leiti töö juhendaja kaudu.

2.2 Andmekogumine

Andmekogumismeetodiks oli kolme samast soost paariga ja ühe samast soost lapsevanematega üles kasvanud naisterahvaga toimunud poolstruktureeritud intervjuu. Intervjuude tarbeks koostati intervjuu kava (vt Lisa 1), mis oli uurimisküsimuste põhjal jagatud kolme ploki, igas ploki neli kuni viis küsimust. Samast soost vanematega üles kasvanud intervjuueeritava jaoks modifitseeriti intervjuu kava talle vastavaks (vt Lisa 2).

Uurimisvahendile küsiti tagasisidet LGBT ühingust ning selle põhjal tehti intervjuukavas järgmised muudatused: „erisooline lapsevanem“ asendati terminiga „erinevast soost lapsevanem“, „ülekohus“ asendati sõnaga „diskrimineerima“, „tolereerima“ asendati erinevates kontekstides sõnadega „aktsepteerima“ ja „austama“, „õhutama“ asendati sõnaga „propageerima“, termin „samasoolisi eelistavad inimesed“ asendati terminiga „seksuaalvähemused“. Intervjuukava kolmanda ploki viimase küsimuse juures leiti, et see on liiga piirav ning seetõttu eemaldati küsimuse teine pool. Kuna üks intervjuu toimus inglise keeles, tõlgiti intervjuukava ka inglise keelde (vt Lisa 3).

Selleks, et tagada andmekogumisinstrumenti usaldusväarsus, viidi läbi üks pilootintervjuu. Kuna küsimused ja terminid olid uuritavale arusaadavad, intervjuu kavasse muudatusi ei tehtud ning pilootintervjuu tulemused jäid antud uurimusse sisse.

Intervjuud viidi läbi intervjuueeritavatele sobival ajal ja kohas. Kõigi intervjuueeritavatega võeti ühendust e-maili teel ning sõlmiti kokkulepped kohtumiseks. Pilootintervjuu toimus Tartus ühes õppehoones, eraldi klassiruumis. Kaks intervjuud toimusid intervjuueeritavate kodus, Tallinnas, ning üks intervjuu toimus Tartus, kohvikus. Intervjuud kestsid umbes tund aega, välja arvatud inglise keeles läbi viidud intervjuu, mille kestuseks oli 37 minutit.

2.3 Andmeanalüüs

Töö tarbeks kogutud intervjuude analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Rakendati induktiivset ehk andmetest lähtuvat analüüsi, sest selle kasutamisel on võimalik mõista uuritavate nägemust maailmast ning uurida lähemalt nende välja toodud tõlgendusi (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Esiteks transkribeeriti käsitsi mobiiltelefoni diktofoni abil salvestatud helifailid. Transkriptsioonide täpsuse huvides keriti helisalvestusi

vajadusel tagasi ning kuulati uuesti. Transkriptsiooni kirjutati üles ka mõttepausid, sõnakordused ja parasiitsõnad. Inglise keeles läbi viidud intervjuu transkribeeriti esmalt inglise keeles ning seejärel tõlgiti transkriptsioon eesti keelde. Transkribeeritud lehekülgi oli kokku 64, kõige pikem intervjuu 25 lehekülge ning lühim 11 lehekülge. Ühele intervjuueeritavale saadeti transkriptsioon lugemiseks ja vajadusel täiendamiseks, kuid uuritav ei vastanud. Teiseks andmeanalüüsi etapiks oli kodeerimine. Andmete analüüsimiseks kasutati QCAmap keskkonda, milles andmeanalüüs toimus uurimisküsimuste kaupa. Samas keskkonnas tähistati transkriptsioonides laused või fraasid, mis omasid uurimisküsimusest lähtudes tähendust. Märgistatud tähenduslikest üksustest moodustati sarnasuse põhimõttel ala - ja peakategooriad. Näide ala - ja peakategooriate moodustamisest on toodud allpool tabelis 1.

Andmeanalüüsi usaldusväarsuse tagamiseks kasutati kaaskodeerija abi. Kaaskodeerijaks oli uurijaga samal kursusel õppiv naisterahvas. Kaaskodeerija kodeeris kaks intervjuud lähtudes ühest uurimisküsimusest. Kodeerimisega seotud erinevused arutati kaaskodeerijaga läbi ning kaaskodeerija soovitusel lisati mõned koodid.

Tabel 1. Näide ala – ja peakategooriate moodustamisest.

Koodid	Alakategooria	Peakategooria
B62: Õpetajad ei teinud peremudelist probleemi. B47: Töökaaslased õnnitlesid ja tõid mänguasju lapse sünni puhul. B57: Töökaaslased olid lapse sünni suhtes positiivsed. B55: Korteri üürileandja ei teinud peremudelist probleemi. B12: Lapsega koos väljas käies ei ole tuntud halvakspanu. B14: Perekonnana väljas käies on noortelt saanud positiivseid pilke. B21: Lasteaia juhataja ei näinud peremudelis probleemi. B22: Lasteaias on kõik hästi.	Toetav suhtumine	Positiivsed aspektid samasooliste lapsevanematena lapsi kasvatades

B30: Lasteaias pole teiste lastevanematega probleeme.		
---	--	--

3. Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärk oli kirjeldada samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanute arvamusi laste kasvatamise võimalustest ning ootusi Eesti õigus – ja haridussüsteemile.

Andmeanalüüsi tulemused esitatakse kolmes peatükis, uurimisküsimuste kaupa. Kõigi uurimisküsimuste juures tuuakse välja moodustatud peakategooriad ja alakategooriad. Tulemusi illustreeritakse intervjuudest kogutud tsitaatidega, mida on keeleliselt toimetatud, et kaotada parasiitsõnad ja sõnakordused. Tsitaatide juures on uuritavate konfidentsiaalsuse tagamiseks kasutatud sümboleid.

3.1 Arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis

Esimese uurimisküsimuse „Millised on samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis?“ andmeanalüüsi tulemusel tekkis kolm peakategooriat.

3.1.1 Lapsendamisprotsess

Arvamus lapsendamisprotsessi sujuvuse või keerukuse kohta, olenes ametnike pädevusest ja nende varasemast kokkupuutest teemaga. Paarid, kelle lapsendamisprotsess toimus Tallinnas, leidsid, et kõik toimus sujuvalt. Alates sellest, et informatsiooni oli lihtne leida, asjaga tegelevad ametnikud olid vastutulelikud kuni selleni, et lapsendamist kinnitav kohtuprotsess toimus viperusteta.

Oli väga tore, et internetist leidis kõik informatsiooni lapsendamise kohta, seal hulgas ka kõik dokumendid. Juba enne lapse sündimist oli mul kõik aetud. (R)

Seevastu Tartus võttis kogu protsess võrreldes Tallinnaga aega mitu kuud rohkem. Ühe probleemina toodi välja see, et lapsendamisprotsessi viis nüüd maavalitsuse asemel läbi sotsiaalkindlustusamet. Sealsete ametnike jaoks oli samasooliste vanemate lapsendamissoov esmane juhtum ning uuritavate arvates oli ka näha nende kogenematust. Tõelise probleemi ette satuti aga kohtuprotsessil, mida viis läbi kohtunik, kellel olid selgelt isiklikud eelarvamused samasooliste lapsevanemate suhtes.

Kohtusaalis ta mõnitas meid ja oli kohe aru saada, et me räägime isiklikust vastuolust ja ta meiesuguseid inimesi lihtsalt mitte ühelgi puhul ei aktsepteeri. Ta andis seda kohtuistungil meile kohe märku, et tema jaoks on see absurdne. (K)

Kuigi ühiselt tunti heameelt selle üle, et peresisene lapsendamine üldse on võimalik, arutleti selle üle, et heteropaaridega võrreldes võib samasoolistel paaridel siiski lapsendamine keerulisem olla. Toodi ka välja, et lapsendamisprotsess on kulukas ning ehk pole kõikidel paaridel materiaalselt võimalust seda taotleda. Mõnede paaride jaoks tundus vastuoluline see, et kui kooselulepingu järgi ollakse ametlikult paar ning soovitakse ka koos last saada, siis lapsendamisprotsessi käigus nagu peaks oma last lapsendama.

Sa pead iseenda lapse lapsendama, et see on veider. (O)

Kui otsustatakse koos laps saada pärast seda, kui on kooseluleping sõlmitud, siis see lapsendamine peaks toimuma nagu automaatselt või et see ei olekski nagu lapsendamine, et seda lapsendamise osa ei peagi tegema. Sa lihtsalt muutuksid seaduslikult kohe teiseks lapsevanemaks, see oleks loogiline. (R)

Kokkuvõttes võib öelda, et enamus paaridel kulges lapsendamisprotsess sujuvalt. Paaridel ei olnud probleeme lapsendamisega seotud informatsiooni leidmisega ning enamus asjasse puutuvaid ametnikke olid vastutulelikud. Erandiks oli ühe paari kirjeldus kogenematute ametnike ja isiklike eelarvamustega kohtuniku kohta. Uuritavad paarid pakkusid välja, et lapsendamisprotsess võiks pärast kooselulepingu olemasolu olla automaatne ning sellega jääks ära ka lapsendamisele kuluv rahaline väljaminek.

3.1.2 Positiivsed aspektid samasooliste lapsevanematena lapsi kasvatades

3.1.2.1 Toetav suhtumine

Kuigi samasoolised lapsevanemad toovad ühe hirmuna välja selle, et nende lapsi võidakse nende peremudeli tõttu hakata koolis kiusama, siis samasooliste vanematega kasvanu kinnitas, et koolis pole tal vanemate seksuaalse orientatsiooni tõttu kunagi probleeme olnud. Teda pole sellepärast teiste õpilaste poolt kiusatud ning ka õpetajad pole sellest kunagi probleemi teinud. Samas ei välista ka tema, et tänapäeval on ühiskond küll asjadest rohkem teadlik, kuid samas annavad teadmised ka uusi põhjuseid kiusamiseks.

Vanemate seksuaalne orientatsioon mitte kunagi. Ilmselt õpetajad adusid seda, aga keegi sellest nähtavat probleemi ei teinud. Aga vist on ka see, et praegusel hetkel on maailm niivõrd palju teadlikum, et tol ajal ka ei osatud ilmselgelt kiusata sellise asja pärast. (M)

Uuritavad kirjeldavad, et neid ei ole kunagi töökohal seksuaalse orientatsiooni või peremudeli pärast diskrimineeritud. Üks naistest oskab tuua isegi täiesti vastupidise näite. Tööandja sõnul võeti ta tööle just seetõttu, et tema CV-s on kirjas, et ta kuulub LGBT ühingusse ning tööandjale oli selline avatus muljet avaldanud. Samas jääb selle paari poolt üles ka kõhklus, et kunagi ei tea, kas mõni teine tööandja oleks ta selle fakti tõttu CV-s, ukse taha jätnud. Mõned uuritavad räägivad, et töökohal on küll kuulnud negatiivseid kommentaare homoseksuaalide kohta, kuid need pole kunagi olnud otseselt suunatud uuritavate poole.

Oma viimasele töökohale läksin ma tööle just siis, kui võeti vastu kooseluseadus. Kontoris arutati seda ja personalijuht pöördus minu poole küsimusega: „Noh P, mis sina sellest pedede seadusest arvad?“. Selle peale ütlesin, et mina olengi see pede. Siis jäi kõik hästi vaikseks ja kõik sahmisid tööd teha. Aga keegi ei olnud kuidagi pahatahtlik. (P)

Kui uuritavad jagasid oma lapsesaamisotsust tööl kolleegidega, siis enamasti sooviti neile õnne ning ühe paari puhul tulid kolleegid vastu isegi sellega, et kinkisid lapsele mänguasju. Ühe paari raseduse ajal mindi üürikorteri otsingule ning sobiva korteri üürileandja ei teinud probleemi sellest, et tulevased lapsevanemad on samasoolised, vaid leidis, et noorpered on igal juhul toredad.

Me hakkasime seda korterit üürima, kui lapse sünnini oli kaks kuud. Me ütlesime, et meil kahe kuu pärast sünnib laps ning nad olid nõus meid koheselt sisse kolima. Nad arvasid, et noor perekond on tore. (S)

Uuritavad tõid välja, et lasteaias on õpetajad, juhtkond ning ka teised lapsevanemad aktsepteerinud nende peremudelit. Paaril juhul on teiste poolt ette tulnud küll kohkumist, kuid see on tingitud olnud sellest, et taoliste perekondadega pole varasemalt kokku puututud. Näiteks toodi, et esimene lasteaiaõpetaja, kellega kohtuti, oli peremudelist kuulates kohkunud ja paaril tekkis esmalt ka hirm, et ehk võidakse nende lapsesse nüüd teisiti suhtuda. Olukord aga lahenes ja siiamaani on perekonnal lasteaia kohta jagada vaid kiidusõnu. Samasoolised lapsevanemad ei pea taolisi reaktsioone üldse halvaks ja on ise alati valmis vastama oma peremudelit puuduvatele küsimustele. Teine paar on jõudnud käia lasteaias avatud uste päevadel ning seal teiste lastevanematega ning juhtkonnaga koos olles ei tundud, et keegi oleks neile viltu vaadanud.

Umbes kolm kuud pärast seda, kui me lapse lasteaeda panime, oli arenguveestlus. Seal ma istusingi lasteaiakasvatajaga ühe laua taga ja ütlesin, et kui teil on küsimusi, siis ma olen avatud neile vastama. (I)

Ei tabanud, et keegi oleks kuidagi viltu vaadanud, sest teistel vanematel kindlasti oli aega märgata. Me olime vene lasteaias, kuna me tahaks, et laps keele õppimise ajal saaks vene keele ka juurde. Öeldakse, et vene kogukond on kuidagi negatiivsem selles osas, aga seda ei paistnud kusagilt. (O)

Kui käiakse lapsega üheskoos väljas, pole samuti tuntud ega kuulnud, et keegi nende perekonda halvustaks. Nooremalt inimestelt on saadud ainult positiivset tagasisidet. Samas arutlevad paarid selle üle, kas võõrad alati aru saavad, et nad on perekond ning isegi kui saavad, on eestlased ehk liiga kinnised, et oma tegelikku arvamust avaldada.

Ma ei tea, eestlased ju ei räägi sinuga. (S)

Kokkuvõttes, uuringus osalenud paarid jagasid oma positiivseid kogemusi lasteaiast ja töökohalt. Nad on küll mõnikord tundnud, et inimesed on nende peremudelist kuuldes kohkunud, kuid lõpuks selle ilma probleemideta omaks võtnud. Uuritavate kolleegid on lapse saamise puhul õnne soovinud ja lasteaia töötajad ning teised lapsevanemad ei ole peremudelist probleemi teinud. Ka samasooliste vanematega kasvanu pole koolis kogenud kaasõpilaste või õpetajate halvakspanu. Lisaks oskasid uuritavad lapsevanemad tuua positiivseid näiteid võõraste inimeste kohta, kes on peremudelisse suhtunud heakskiitvalt.

3.1.2.2 Lapse saamise protsess

Kõigi uuritavate peres kasvavad lapsed on saadud kunstliku viljastamise teel ja kõikide paaride jaoks oli lapse saamise otsus hoolikalt läbi mõeldud. Kuna kunstlik viljastamine on üks vähestest võimalustest samasoolistel paaridel lapsi saada, siis tuntakse heameelt selle üle, et Eestis selline võimalus on. Uuritavad kirjeldasid, et arstid, kellega kokku puututi, olid vastutulelikud ning neil ei olnud tunnet, et protsessi käigus oleks nendega käitunud kuidagi teistmoodi kui heteroseksuaalsete paaridega. Ühel juhul tekkis arusaamatus, kui arst arvas, et kaasasolev teine naisterahvas on vaid inglise keele tõlk, kuid pärast peremudeli selgitamist jätkus protsess probleemideta. Positiivse aspektina toodi välja ka seda, et näiteks võrreldes Austriaga, on Eestis kunstlik viljastamine soodsam ning just seetõttu otsustati seda teha Eestis.

See [kunstlik viljastamine] on tasuta või enam vähem tasuta. Sa pead mõnede asjade eest maksma, aga enam jaolt on see tasuta ja Austrias maksaks see tuhandeid eurosid, kui sa tahad seda võimalust kasutada. (R)

See, et samasoolised paarid saavad Eestis ametlikult koos elada ning olla lapsevanemad, on tänu kooseluseaduse jõustumisele. Kõikidest kooselulepinguga kaasnevatest võimalustest toovad paarid esile peresise lapseandamise võimaluse. Enamasti leidsid paarid, et muidu oleks võinud koos olla ka ilma kooselulepingut sõlmimata, kuid just võimalus peresiseselt lapseandada ajendas neid seda tegema.

Tegimegi seda ainult selleks, et saaks lapseandada. (I)

Selgus, et kõik uuritavad paarid on lapse saanud kunstliku viljastamise teel. See protsess oli uuritavate jaoks meeldiv kogemus, sest kordagi ei tundud, et neid oleks võrreldes heteroseksuaalsete paaridega kuidagi teisiti koheldud. Kunstlik viljastamine on Eestis soodsam kui näiteks Austrias ning kõik arstid kellega kokku puututi olid oma töös pädevad. Kõikidel paaridel oli enne lapse sünni sõlmitud kooseluleping, mis oli aluseks sellele, et pärast lapse sünni sai läbi teha peresise lapseandamise protsessi.

3.1.3 Ühiskonna suhtumine samasooliste vanemate peremudelisse

3.1.3.1 Üldine suhtumine

Kõik intervjuueeritud paarid ning ka samasooliste vanematega kasvanu kinnitavad, et on rahul oma otsusega elada Eestis ning laste kasvukeskkond on siin hea. Küll aga on kõik kokku puutunud teatud raskuste või probleemidega, millest tuleb täpsemalt juttu järgneva uurimisküsimuse all. Uuritavate vastustest jäi kõlama see, et hetkel saavad nad oma pereelu täisväärtuslikult elada, kuid ühiskonnas toimuvate muutuste tuules ei välistata varianti kolida välismaale.

Kui mina tunneksin, et meil ei ole Eesti riigis hea elada ja et ma oleks kuidagi tagakiusatud, siis ma koliksin siit ära. See Eesti riiklus või patriotism saab sellel hetkel otsa, kui mind ikka üldse ei väärtustata kodanikuna. (K)

Kõik paarid toovad välja, et igapäevane pereelu ei ole raske. Tulevikule mõeldes ei välistata, et tuleb vastu seista rohkematele probleemidele, kuid sellest hoolimata julgustatakse ka teisi samasoolisi paare lapsi saama. Endast rääkides toovad paarid välja selle, et on küllaltki

avatud ja oma peremudelis täiesti kindlad. Ka seetõttu usuvad nad, et saavad Eesti ühiskonnas laste kasvatamisega hakkama.

Ega mina igapäevaselt ei mõtle, et ma teistsugune olen, et meie peremudel on teistsugune. Ma lihtsalt elan oma elu. Käin tööl, käin lasteaias lapsel järel ja siis me lähme kohvikusse ja ka siis ma ei mõtle, et issand jumal me oleme nüüd teistsugused. (I)

Intervjueeritud paarid tunnevad, et hetkel on neil Eestis hea elada ja siin ka last kasvatada. Samas tunnistasid nad, et kui nende elu peaks poliitiliste otsuste tõttu muutuma keerulisemaks, siis kaaluksid nad varianti Eestist ära kolida. Samasoolised paarid kirjeldavad, et nende igapäevaelu ei erine kuidagi teiste perekondade omadest ning olles ise oma peremudelis kindlad, julgustavad nad ka teisi samasoolisi paare lapsi saama.

3.1.3.2 Dokumendivormid

Rääkides paaridega erinevatest lapsega seotud dokumentidest tõstatus teatud ebakõla. Nagu kirjeldasid uuritavad, tekkis Eestis pärast üht kohtulahendit lapse sünnitunnistuse kohandatud versioon, kus ema ja isa asemel saab märkida: vanem üks ja vanem kaks. Nii on ka enamused uuritavatel. Samas ühe paari puhul pole internetikeskkond eesti.ee veel muudatusele järgi jõudnud ning üks lapse emadest on nimetatud isa lahtri all. Ka last lasteaeda pannes tuleb lapsevanemate sõnul täita dokument, milles on palutud ema ja isa andmeid. Intervjueeritavad enamasti asjas probleemi ei näe ning leiavad, et vajadusel tõmbavad isa maha ning kirjutavad asemele ema. Samas avaldatakse lootust, et kuna Eestis on tänapäeval võimalik, et lapsel on samasoolised vanemad, võiksid ka dokumendivormidesse tulla sisse muudatused, kus ema ja isa lahter asendatakse vanem ühe ja vanem kahega.

Võiks olla üks vanem ja teine vanem. Kui Eesti seadused praegu lubavad, et lapsel on kaks vanemat, siis võikski olla lihtsalt kaks vanemat. Aga otseselt see mind ei ole häirinud veel. (P)

Kokkuvõttes, tõid enamused uuritavaid paare välja, et nende nimed on lapse sünnitunnistusel märgitud vanem üks ja vanem kaks lahtrisse. Ühe uuritava sõnul tekkis Eestis selline sünnitunnistuse versioon peale ühte kohtulahendit. Samas näeb üks intervjueeritud lapsevanem eesti.ee leheküljelt, et tema on justkui lapse isa. Ka lasteaias oli ühe paari sõnul avaldusse palutud ema ja isa andmeid. Kuigi uuritavad sellest probleemi ei tee ning on nõus vajadusel sõna „isa“ parandama sõnaga „ema“, siis leiavad nad, et dokumendivormid võiks olla kohandatavad erinevatele peremudelitele.

3.1.3.3 Meedia huvi

Samasoolised partnerid lapsendamata pole hoolimata selle võimalikkusest Eestis siiski veel kuigi levinud ja seetõttu pälvivad sellised juhtumid ka meedia huvi. Üks paar kirjeldab, kuidas andis LGBT ühingu kaudu välja pressiteate oma lapsendamisprotsessi positiivse lahendi kohta. Samas olid erinevad meediaväljaanded kohe huvitatud nendega lugu tegemast. Kuigi uuritavad kinnitavad, et antud teemat peaks meedias rohkem kajastama, seda just positiivsest küljest, siis nimetatud paar ei soovinud lapse huvide kaitseks oma loo detaile avaldada.

Lapsendamisega seose taheti tohutult intervjuusid. Siis see ei tundunud õige, just lapse pärast. (K)

Ajakirjandusväljaanded on huvitatud tegema lugusid samasoolistest vanematest ning nende peremudeliga seonduvast. Kuigi uuritavad paarid nõustusid sellega, et teemat peaks meedias positiivselt kajastama, siis näiteks lapsendamisprotsessi positiivse lahendi kohta ei soovitud lapse huvide kaitseks intervjuusid anda.

3.2 Tajutud probleemid ja/või raskused

Teise uurimisküsimuse „Kas ja milliste probleemide või raskustega on samasoolised lapsevanemad Eesti ühiskonnas lapsi kasvatades kokku puutunud?“ andmeanalüüsi tulemusel tekkis kolm peakategooriat.

3.2.1 Kooseluseaduse kitsaskohad

Tänapäeval on samasoolistel paaridel kooselulepingu sõlmimisel võimalik peresisene lapsendamine, mis kindlustab selle, et kui ühega partneritest peaks midagi juhtuma, siis laps saab siiski jääda elama koos teise lapsevanemaga. Kahe emaga kasvanu tõdeb, et oleks olnud hea, kui selline võimalus oleks olemas olnud juba varem. Ajal, mil tema oli alles laps ning ta kasvas samasooliste vanematega, oli tema bioloogilisel emal hirm, mis saab lapsest siis, kui temaga peaks midagi juhtuma.

Kui temaga peaks midagi juhtuma, siis mis minust saab, sest tema ei soovinud seda, et mina läheksin tema vanemate kasvatada, vaid oleks tahtnud, et mina oleksin jäänud siis oma nii õelda kasuema ja ülejäänud perekonna juurde. (M)

Kuigi Eestis kehtib kooseluseadus, kardavad mõned uuritavatest, et see võidakse veel tühistada. Samas usutakse, et tagasiulatuvalt ei saa nende kooselulepingut tühistada ning kehtima

jääksid ka juba läbi viidud lapsendamised. Samas tõstavad paar uuritavad küsimuse, et kui kooseluseadus tõesti tühistatakse, siis kas ja kuidas oleks võimalik koos partneriga teist last saada.

Ähvardatakse, et kaotatakse kooseluseadus. Kui me tahame teist last, siis mul ei oleks alust teda lapsendada. Kui O-ga midagi juhtub, siis kas üks jääb minu hoolde ja teine läheb lastekodusse? See oleks mõeldamatu. Hirmutav mõelda, et nii võib juhtuda. (P)

Kokkuvõttes, samasooliste vanematega kasvanu rõhutas, et tema emadele oleks kooseluseadus kasu toonud juba aastaid tagasi. See oleks vähendanud tema bioloogilise ema hirme ja taganud turvatunde kogu perele. Ka intervjuueeritud paarid tunnevad ebakindlust ja hirmu seoses sellega, et kooseluseadust kaalutakse kaotada.

3.2.2 Ühiskonnaliikmete negatiivne suhtumine peremudelisse

3.2.2.1 Hirm, et samasooliste vanemate tõttu võidakse last kiusata

Kõige enam tõid samasoolised vanemad välja hirmu, et last võidakse vanemate tõttu hakata koolis ja juba ka lasteaias kiusama. Tõdetakse seda, et need, kes kiusata tahavad, leiavad selleks ükskõik, mis põhjuse ja põhjuseks võivad saada ka samasoolised vanemad. Kiusamise põhjus võib uuritavate sõnul kaasa tulla kodust, kus lastel võivad olla homofobsed lapsevanemad ning kellelt lapsed siis eeskujuga võtavad. Samas leiab üks paar, et lasteaias ei pruugi esmalt olla tegu kiusamisega, vaid lihtsalt teiste laste innukate küsimustega peremudeli kohta.

Ma arvan, et asi ei ole ainult selles, et kui sul on kaks ema või kaks isa. Ma arvan, et mõned lapsed leiavad alati põhjuse, et olla kurjad või õelad. Lapsi kiusatakse, sest võib olla neil ei ole ema, neil on ainult isa või nad elavad oma vanavanematega. (R)

Kõikidel lapsevanematel oli juba ka mõtteid, kuidas last kiusamise puhul aidata või kuidas seda ennetada. Lapsevanemad kavatsevad rõhku panna sellele, et kasvatada oma lapsest avatud ja teadlik inimene. Kui kaasõpilastel peaksidki tekkima küsimused lapse peremudeli kohta, siis peab uuritavate sõnul olema lapsele antud ka kõik vastused, et tema saaks teisi antud teemal harida. Samuti ollakse valmis koostööks lasteaiatõpetajatega, õpetajatega ning teiste lapsevanematega. Ühe põhisõnumina toodi välja, et isegi kui mõned lapsevanemad pole samasooliste lapsevanemate peremudeli poolt, siis kindlasti ei ole nad kiusamise poolt ning on lootust, et võimalikke kiusamisjuhtumeid on võimalik lahendada.

Tasub otseselt nende vanematega rääkida ja kui nad on ka sellise elu vastu, siis ma ei usu, et nad on kiusamise poolt. Rääkidagi selle nurga alt, et te ei pea toetama meie peremudelit, aga praegu teie laps konkreetselt kiusab selle alusel ja katsume koos välja mõelda, kuidas seda lahendada. (O)

Kõik uuritavad paarid tõdevad, et tänapäeval võidakse last koolis kiusata ükskõik, mis põhjusel ning neil on hirm, et üheks põhjuseks võib saada vanemate seksuaalne orientatsioon. Lapsevanemad peavad oluliseks, et vajadusel oleks nende lapsel olemas kõik vastused peremudeli kohta ja kiusamise ennetamiseks või sellesse sekkumiseks ollakse valmis tegema koostööd nii kooli personaliga kui ka teiste lastevanematega.

3.2.2.2 Samasooliste lapsevanemate halvustamine

Kuigi kõik uuritavad tõid välja, et üldiselt neil teiste inimestega peremudeli tõttu probleeme pole olnud, siis pikemal arutlusel nimetati siiski erinevaid juhtumeid, mil nad on tundnud ühiskonnaliikmete halvakapanu. Kõige sagedasemini on kuulnud kommentaare, mis seavad kahtluse alla samasooliste vanemate suutlikkuse kasvatada lapsi võrdväärselt heteroseksuaalsete paaridega. Kuna kõik uuritavad paarid koosnesid naisterahvastest, siis on levinud kommentaar olnud see, et laps vajab ka isa või vähemalt peaks laps teadma, kes ta isa on. Uuritavad rõhutasid, et enamasti tulevad taolised kommentaarid keskealistelt meestelt. Mõned paarid märkasid ka seda, et kui üks partneritest oli rase ning kuskil üheskoos käidi, siis saadi ka pilke rohkem.

Aga põhiliselt olid mehed need, vanemad mehed, kes ütlevad, et lapsel peab olema päris eeskuju perekonnas. (S)

Ma mäletan, et ma olin äkki 13 - aastane, kui üks noor purjus naabrimees ütles mulle esimest korda, et sa oled mingite lesbide laps. (M)

Kõik uuritavad tunnetavad ka seda, et kuigi neil on negatiivseid kogemusi olnud vähe, siis on ühiskond veel üldiselt samasooliste peremudeli suhtes võõristav. Intervjueeritute sõnul võib selline suhtumine olla tingitud ka sellest, kuidas teemat meedias käsitletakse. Paljud paarid leidsid, et tihti ei edasta meedia kontrollitud fakte ning välja öeldakse ja kirja pannakse mida iganes. Ühiskonnaliikmete arvamuste mõjutamine jõuab ringiga tagasi ka samasooliste paarideni, kes peavad nende samade inimetega igapäevaselt kokku puutuma. Uuritavad paarid tunnevad hirmu selle ees, millise pöörde on poliitiline maastik võtnud ning kuidas võivad tulevased otsused nende pereelu mõjutada.

See kõik on hästi madal ja läheb aina hullemaks. Ma mõtlengi EKRE - suguste erakondadega seoses, see faktikontroll on peaaegu olematu. Kõik ütlevad seda, mis sülg suhu toob. (K)

See, kuidas uuritavad ühiskonda tunnetavad mõjutab ka mingil määral nende käitumist ja tundeid. Üks paar kirjeldab, kuidas uute olukordadega kokku puutudes ollakse alati natuke närvilised, sest pole teada, kuidas keegi võib nende peremudelisse suhtuda. Ärevus on sees, kui peab lapsega erakorralise meditsiini osakonda minema ning arstidele selgitama, et nad mõlemad on lapse emad ning soovivad seetõttu kõikide protseduuride juures ka koos viibida. Teine paar kirjeldab, et näiteks oma ohutuse huvides ei ole öösiti purjus noortekambast mõistlik käest kinni mööda jalutada, sest taolises olukorras ei saa ette ennustada noorte käitumist.

Me oleme ikka alati natuke närvis, kui peab esimest korda kuhugi minema. Näiteks kui peab minema EMO - sse. Kunagi ei tea, kuidas inimesed võivad meie suhtes reageerida. (R)

Paarid, keda intervjueriti, ei leia, et nad peaksid oma suhet kuidagi varjama ning julgevad olla need, kes nad on. Samas veel aastaid tagasi olid samasoolised suhted ühiskonna jaoks haruldus ning pigem tabu. Nagu tänapäevalgi on paare, kes ei soovi päris avalikult oma suhet demonstreerida, kirjeldab olukorda ka samasooliste vanematega kasvanu. Pereringis oma suhtest saladust ei tehtud, küll aga põhjendati oma kooselu nii mõnigi kord väitega, et kahel üksikemal on koos lihtsam hakkama saada kui üksinda.

Kuna see liit sai neil alguse nõukogude ajal, siis kõik vallasemad olidki ääretult kehvast seisusest ja tihti ka tagakiusatud. Nad rääkisid alati kõigile, et kahel üksikemal on koos palju lihtsam hakkama saada, kui eraldi. Seda versiooni võisime ka meie teistele rääkida. (M)

Kokkuvõtteks ilmnes, et uuritud paaridel on ühiskonna tasandil negatiivseid kogemusi pigem harvem. Siiski tunnetatakse, et üldiselt on ühiskond samasooliste paaride suhtes võõristav. Nende sõnul võib üheks põhjuseks olla meedias kajastatu. Negatiivsete kogemustena tuuakse välja samasooliseid lapsevanemaid halvustavad kommentaarid või halvaks panevad pilgud. Tunnetades ühiskonna suhtumist, ollakse ärevad just uutes olukordades.

3.2.3 Traditsioonilise peremudeli käsitlemine haridusasutustes

Traditsiooniline peremudel – ema, isa ja laps või lapsed on ajast aega eksisteerinud ning seetõttu kajastatakse seda ka õpikutes ja kooli ning lasteaias igapäevaelus kõige rohkem. Lasteaias käiva tüdruku vanemad peavad aga paratamatuks seda, et kui päevast päeva räägitakse lasteaias näiteks karuemast ja karuisast ning isadepäeva nädala raames rõhutatakse ainult isa rolli, siis toob see

kaasa probleeme. Nende tütar sattus kõigest sellest segadusse ning umbes nädal aega ei osanud oma teisele emale nimetust anda ning kutsus teda isegi isaks.

Näiteks isadepäeva nädal oligi meil väga raske nädal, sest mingi hetk hakkas laps mulle ütleva issi. Ta ei osanud mulle mingil hetkel rolli anda. See kestis võib olla üks nädal, aga oli mõjutatud sellest, et lasteaia hommikust õhtuni räägitakse, et sul on emme ja issi. (K)

3.3 Võimalikud muudatused õigus – ja haridussüsteemis

Kolmanda uurimisküsimuse „Mida saaks samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvates Eesti õigus – ja haridussüsteemis muuta, et toetada nende perede turvatunnet ja aktsepteerimist ühiskonnas?“ andmeanalüüsi tulemusel tekkis kaks peakategooriat.

3.3.1 Võimalikud muudatused haridussüsteemis

Intervjueeritud lapsevanemad ootavad, et lisaks traditsioonilisele peremudelile käsitletakse ka teistsuguseid peremudeleid, nii samasooliste lapsevanematega kui ka näiteks kärgperesid. Samas on seda ootust raske täita, kui puuduvad taolised õppematerjalid. Lapsevanemad ootavad, et juba lasteaia võetaks kasutusele õpikuid ja raamatuid, milles on kirjeldatud erinevaid peremudeleid. Paar perekonda oskavad tuua näite ka juba kättesaadavast raamatust „Minu pere“, milles lisaks erinevatele peremudelitele tutvustatakse ka erinevaid traditsioone ja religioone. Õppetundide osas mainiti ära seksuaalkasvatuse tund. Üks paar meenutab omast kogemusest, et rõhku pandi just heteroseksuaalsetele paaridele ja nende paaride turvalisele seksile ning ka sellest räägiti küllaltki kokkuvõtvalt. Samas soovivad nad antud tunni raames olla põhjalikumad ning see õppetund oleks hea võimalus rääkida ka samasooliste paaride suhetest.

Esiteks võiks olla selline asi nagu seksuaalkasvatus lasteaia ja koolis, mida vist praegu on gümnaasiumis ja siis räägitakse seal ka ainult rasestumisvastastest vahenditest.

Põhimõtteliselt räägitakse ainult kondoomist. Ei räägita turvalisest seksist üldiselt. (P)

Kõikidel uuritavatel on ka õpetajatele teatud ootused. Kuna leitakse, et õpetaja on lastele suureks eeskujuks, oodatakse temalt avatust ja peremudeli aktsepteerimist. Leitakse, et õpetajal on küll õigus oma arvamusele, kuid seda peab lastele esitama delikaatsel viisil ning kindlasti ei tohiks seda peale suruda. Hoolimata sellest, milline on õpetaja isiklik arvamus mõne vähemuse kohta, peaks ta olema suuteline õpilastele seda teemat avama ning sel viisil avardama nende maailmavaadet. Uuritavad usuvad ka, et õpetajate suhtumine võib sõltuda sellest, milline on kooli juhtkond, seega oodatakse ka juhtkonnalt uuendusmeelsust ja avatust.

Juhtkonnad peaksid olema sellised, kes on hästi tolerantsed, sest juhtkonnast oleneb ääretult palju. Kui on direktor selline, kes on uuenduslik, siis on ka õpetajad uuenduslikud, isegi need, kes muidu oleksid pidurid. See, mis nägu on direktor, seda nägu on terve kool. (M)

Uuritavad mõistavad, et õpetajatel ja lasteaiaõpetajatel on keeruline vähemuste teemal rääkida, kui neid endid pole sellel teemal piisavalt koolitatud. Seetõttu oodatakse, et ülikoolides tutvustatakse üliõpilastele erinevaid vähemusi, seal hulgas ka seksuaalvähemusi. Samuti tuleks neid õpetada suhtuma empaatiaga erinevatesse peremudelitesse ning koostööks erinevate lapsevanematega. Üks lastevanematest on kursis sellega, et mõnedes koolides ja lasteaedades on toimunud koostöös LGBT ühinguga ka vastavad kursused. Sarnaseid asju soovitab ta läbi viia ka teistes haridusasutustes.

Ilmselt mina ikkagi koolitaksin rohkem õpetajaid, kuidas rääkida erinevast maailmast ja kõigest sellest, mis on olemas ning mis on normaalne. Lisaks ka seda, kuidas neid teadmisi õpilastele edasi anda. (M)

Võimalikeks muutusteks haridussüsteemis toovad uuritavad välja erinevate peremudelite lisamise õppematerjalidesse ja õpetajate koolitamise erinevate peremudelite teemal. Tulevased õpetajad ja lasteaiaõpetajad peaksid ülikoolist saama teadmised ja oskused, kuidas erinevatest peremudelitest õpilastele rääkida ning kuidas ise erinevate peremudelitega kokku puutudes toime tulla. Uuritavad soovivad, et õpetajad ja juhtkonnad oleksid empaatilised, aktsepteerivad erinevuste suhtes ning uuendusmeelsed.

3.3.2 Võimalikud muudatused õigussüsteemis

Uuritavad nõustuvad ühiselt, et endiselt oodatakse kooseluseadusega seonduvate rakendusaktide vastuvõtmist. Ühe hirmuna toodi varasemalt välja, et kardetakse kooseluseaduse tühistamist, seetõttu oleks vaja poliitikutelt mingisugust kinnitust, et kooseluseadus jääb püsima. Nii mõnigi paar lisaks kooseluseadusele veel ühe klausli, nimelt kui kooseluleping on sõlmitud, siis võiks ka lapsendamine toimuda automaatselt. See tähendab, et lapsendamisprotsessi ei peaks üldse ette võtmagi, vaid sündival lapsel oleks automaatselt kaks ametlikku lapsevanemat.

Ühel paaridest on probleeme ka perekonnanime muutmisega. Kui abielludes on ühel või teisel partneritest võimalik võtta teise perekonnanimi, siis kooseluseadus seda ei reguleeri. Ühine soovitav perekonnanimi on aga välismaine ning seda on Eestis vähemal kui viiel inimesel, mis tähendab, et antud perekonnanime pole teisel partneril võimalik võtta. Seega on selle paari ootuseks, et ka perekonnanime muutmine oleks kooseluseadusega reguleeritud. Tegelikult on

kõigil uuritavatel üks ja sama ootus, mis lahendaks kõik ülal nimetatud probleemid. Nad soovivad, et Eestis oleks samasoolistel paaridel võimalik abielluda.

Kokkuvõttes nad võiksid legaliseerida abielu, siis oleks kõik lihtsam. (R)

Mina ootan, et oleks abielu sõlmitud mitte mehe ja naise vahel, vaid kahe täiskasvanud inimese vahel. Olekski kogu probleem lahendatud. (P)

Uuritavad soovivad, et vastu võetaks kõik kooseluseadusega seonduvad rakendusaktid, samuti soovitakse selgemat regulatsiooni kooselulepingu sõlminute perekonnanime vahetuse osas. Lapsendamisprotsessi võiks uuritavate arvates üldse vahele jätta. See tähendab, et kui paaril on kooseluleping sõlmitud, siis on mõlemad ka koheselt lapse vanemad. Oma pereelu kindluse huvides soovivad paarid, et kooseluseadus jääks kehtima ja ideaalis võiks see asenduda võimalusega abielluda.

4. Arutelu

Eestis anti samasooliste partneritele võimalus oma kooselu ametlikult vormistada kooselulepingu näol 2016. aastal ning lepingu alusel ka peresiseselt lapsendada. Samasoolised partnerid lapsevanematena on eripalgeliste koosoluvormide ja kiiresti muutuvate sotsiaalsete normide tingimustes ühe enam ühiskonna ja meedia huviorbiidis. Antud bakalaureusetöö eesmärk oli kirjeldada samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanute arvamusi laste kasvatamise võimalustest ning ootusi Eesti õigus – ja haridussüsteemile. Kuigi samasoolistel paaridel on enamasti välja tuua positiivseid kogemusi, on Eestis siiski veel arenguruumi, et samasoolised lapsevanemad tunneksid end ühiskonnas turvaliselt ja väärtuslikuna.

Esimeseks uurimisküsimuseks oli: millised on samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis?

Bakalaureusetöö raames tõid uuritavad välja positiivseid kogemusi seoses lähikogukonnaga (töökaaslased, õpetajad, teised lapsevanemad jne). Intervjueeritud samasoolised lapsevanemad on kogenud, et teised lapsevanemad ei ole nende peremudelist probleemi teinud. Samas näitab Eesti avaliku arvamuse uuring (2017), et 45% vastanutest ei lubaks oma lapsi mängima perekonda, kus on samasoolised lapsevanemad.

Vaatamata sellele, et uuritavad paarid ei ole isiklikult kogenud halvaks panu, tunnevad nad, et Eesti ühiskond üldiselt on homoseksuaalide ja nende paarisuhete suhtes võõristav. Intervjueeritavate sõnul võib ühiskonnaliikmete negatiivne hinnang nende suhtes olla tingitud

meedia kajastustest. Tõepoolest võib riigiti erineda see, kas LGBT teemasid kajastatakse uudistes pigem positiivselt või negatiivselt (Adamczyk, Kim & Paradis, 2015). Samas on traditsioonilisest meediast saadud informatsiooni peetud ka põhjuseks, miks on Eestis suhtumine homoseksuaalidesse muutunud positiivsemaks (Avaliku arvamuse uuring..., 2017). Hinnang sellele, milline on tajutud ühiskonna hoiak, mõjutab ka uuritavate käitumist. Toodi välja, et uutes olukordades tuntakse ärevust ning teatud olukordades peetakse paremaks oma suhet mitte avalikult demonstreerida. LGBT kogukonda kuuluvate inimeste seas on ka varasemalt läbi viidud uuring, milles leiti, et tihtipeale väldivad samasoolised paarid isegi avalikult käest kinni kõndimist (Euroopa Liidu Põhiõiguste..., 2013).

Teiseks uurimisküsimuseks oli: kas ja milliste probleemide või raskustega on samasoolised lapsevanemad Eesti ühiskonnas lapsi kasvatades kokku puutunud?

Bakalaureusetöö tulemusest selgus, et samasoolised lapsevanemad pole töökohal oma peremudeli tõttu tundnud kolleegide halvakspanu. Antud tulemust võib seostada 2013. aastal Sotsiaalministeeriumi poolt tellitud uuringuga, et enamik inimesi Eestis ei tunneks ennast ebamugavalt töökeskkonnas, kus on lesbisid või geisid. Ka varasemalt on leitud, et Eestis diskrimineeritakse töökohal LGBT kogukonda kuuluvaid inimesi harva (Veske, 2011).

Uuritud paarid tõid välja, et nende peremudeli kaitseks on oluline kooseluseaduse püsimine. Enne kooseluseadust arutleti erinevates uurimustes palju selle üle, et samasooliste paaride jaoks on riigipoolne kooselu tunnistamine pere loomise seisukohast väga oluline (Aavik et al., 2016; Kurs, 2012; Kütt & Papp, 2011). Eelkõige on see oluline peresisese lapsendamise võimaldamiseks, mis tekkis tänu kooseluseaduse jõustumisele. Varasemad uurimistulemused osutavad, et juba enne kooseluseaduse jõustumist oli samasoolisi paare, kes oleksid soovinud üheskoos last saada, kuid ebamäärases õiguslikus olukorras otsustati lapsi mitte saada (Aavik et al., 2016). Sarnase probleemi tõi välja ka bakalaureusetöö tarbeks intervjueritud samasooliste vanematega kasvanu, kelle kasuemat polnud varasemalt alust tema lapsendamiseks. Uuritavad tõid välja olukordi ka tervishoiusüsteemis, mil nende perekonnamuudel on tekitanud küsimusi, sarnastele juhtumitele on viidanud Aavik et al. (2016) uurimus.

Uuritud samasoolised paarid on mures Eesti poliitilise kliima pärast ja ei välista seetõttu ka Eestist lahkumist. Ka varasemalt on leitud, et homoseksuaalsed inimesed on valmis Eestist ära kolima, kui riik nende kooselu piisavalt ei tunnista (Aavik et al., 2016; Kurs 2012). On ka näiteid

välismaale kolinud paaridest, kes teevad seda eestlaste võõristava suhtumise pärast samasoolistesse paardesse ja homoseksuaalidesse (Aksen et al., 2015).

Kolmandaks uurimisküsimuseks oli: mida saaks samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvates Eesti õigus – ja haridussüsteemis muuta, et toetada nende perede turvatunnet ja aktsepteerimist ühiskonnas?

Intervjueeritud paarid tõid välja mitmeid igapäevaeluga seotud olukordi, mille lahendamine toetaks nende peremudelit ja turvatunnet. Näiteks nõutakse Eestis erinevatel lapsega seotud dokumendivormidel ema ja isa andmeid. Uuritavad leiavad, et dokumendivormides võiks arvestada ka sellega, et Eestis on lapsi, kellel on samasoolised vanemad ning seega võiks kasutusse võtta ka erinevatele peremudelitele kohandatud dokumendivorme. Tänapäevase seisuga ei ole andmeid, et Eesti riigis kavatsetakse taolisi muudatusi läbi viia. Küll aga muudeti hiljuti lapsele esmakordselt isikut tõendava dokumendi taotlemise ankeeti, millel on nüüd sõnade: ema ja isa asemel vanem 1 ja vanem 2 (Pau, 2019).

Haridusteemadel arutledes tõid uuritavad paarid välja hirmu, et nende last võidakse peremudeli tõttu hakata koolis kiusama. Nad nimetasid, et on juba mõelnud erinevatele ennetus- ja sekkumismeetoditele kiusamise puhul. Näiteks tõid nad selle, et lapsega peaks algusest peale peremudeli teemal avameelselt rääkima. Sellisele soovitusel on viidatud ka varasemates käsitlustes (American Academy of..., 2013).

Intervjueeritavad arutlesid ka õppesisu üle ja leidsid, et erinevatest peremudelitest ja ka samasooliste partnerite turvalisest seksist, räägitakse koolides liiga vähe. Tulemusele, et seksuaalvähemused ja seksuaalne orientatsioon on ühed kõige vähem kajastatavad teemad inimeseõpetuse tundides, on jõutud ka varasemalt (Aavik et al., 2016; Laikoja, 2018). Uuritud paarid soovivad, et nii koolis kui ka lasteaias oleksid õpetajad erinevustele avatud ja suudaksid seksuaalvähemustega seotud teemasid õpilastele edasi anda, olenemata oma (eel)arvamusest. Uuritavad paarid mõistavad, et õpetajatel on keeruline seksuaalvähemuste teemadel rääkida, seega on oluline, et õpetajaid antud teemal koolitatakse. Koolitused ja väljaõpe homoseksuaalsuse teemal on õpetajatele andnud paremaid teadmised ja oskused ka õpilastega antud teemat käsitleda (Ollis, 2010).

Uuritavad lapsevanemad ootavad, et riik võtaks vastu kooseluseadusega seonduvad rakendusaktid ning leiavad, et peresisene lapsendamine võiks toimuda lihtsamalt. Paarid avaldavad ka lootust, et samasooliste paaride jaoks legaliseeritakse abielu. 2017. aasta avaliku

arvamuse uuring osutas, et siiani leiab suur osa Eesti elanikest, et samasoolistel paaridel ei tohiks olla õigust peresisele lapsendamisele ning samasooliste vahelised abielud vähendaksid elanike arvates mehe ja naise vahelise abielu väärtust (Avaliku arvamuse uuring..., 2017).

Bakalaureusetöö tulemused aitavad mõista, milliste murede ja rõõmudega on samasoolised lapsevanemad või sellises peres kasvanud kokku puutunud. Uurimistulemused võiksid olla ajendiks laiemale ühiskondlikule debatile ning tööst saab mõtteainet ka muutuste kavandamiseks haridusasutustes. Bakalaureusetöö piiranguks on väike valim, üldistuste tegemiseks oleks vajalik, et sarnast uurimust viiakse Eestis läbi suurema valimiga. Samuti on piiranguks see, et uuritavatena osalesid ainult emad ning nende endi kogemus lapsevanemana oli veel väike. Edasistes uurimustes võiks keskenduda ka meessoost paaridele - milliseid väljakutseid nad tajuvad seoses laste kasvatamisega Eesti ühiskonnas.

Tänu sõnad

Täna kõiki, kes olid abiks ja toetasid mind töö valmimisel ning lähedasi, kes uskusid töö valmimisse. Nende seas täna ka kõiki uuritavaid nende aja ja sisukate intervjuude eest. Eriline tänu läheb bakalaureusetöö juhendajale, kelle konstruktiivne kriitika ja pühendumus olid suureks abiks lõputöö valmimisel.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Eva-Liisa Vaarik, /allkirjastatud digitaalselt/, 20.05.2019

5. Kasutatud kirjandus

- Aavik, K., Roosalu, T., Kazjulja, M., Mere, L., Kaal, K., Raudsepp, M. (2016). *LGBTQ inimeste igapäevane toimetulek ja strateegilised valikud Eesti ühiskonnas*. Tallinn: Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei. Külastatud aadressil http://www.volinik.ee/wp-content/uploads/2018/02/LGBT_uuringuraport_LOPLIK_veeb.pdf
- Adamczyk, A., Kim, C., Paradis, L. (2015, December). Investigating Differences in How the News Media Views Homosexuality Across Nations: An Analysis of the United States, South Africa, and Uganda. *Sociological Forum*, 40(4).
- Aksen, M., Aruoja, K., Lees, K., Käger, M., Sammul, M., Vahaste-Pruul, S., Tatar, M., Themmas, A., Varblane, U. (2015). *Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuring*. Külastatud aadressil <https://www.ibs.ee/wp-content/uploads/Rahvuskaaslaste-programmi-m%C3%B5ju-uuring.pdf>
- Amato, P. R. (2012, July). The well-being of children with gay and lesbian parents. *Social Science Research*, 41(4), 771 – 774.
- American Academy of Child & Adolescent Psychiatry. (2013). *Children with Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Parents*. Külastatud aadressil https://web.archive.org/web/20141021015836/http://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/Facts_for_Families_Pages/Children_with_Lesbian_Gay_Bisexual_and_Transgender_Parents_92.aspx
- Avaliku arvamuse uuring LGBT teemadel (2017). Külastatud aadressil <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/05/Avaliku-arvamuse-uuring-LGBT-teemadel-2017-4.pdf>
- Carroll, A. & Mendos, L. R. (2017). International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association, *State Sponsored Homophobia 2017: A world survey of sexual orientation laws: criminalisation, protection and recognition*. Külastatud aadressil https://ilga.org/downloads/2017/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2017_WEB.pdf
- Chan, R. W., Patterson, C. J. & Raboy, B. (1998). Psychosocial adjustment among children conceived via donor insemination by lesbian and heterosexual mothers. *Child*

Development, 69(2), 443-457.

Eesti LGBT Ühing (s.a.). *Sõnastik*. Külastatud aadressil <https://www.lgbt.ee/seksuaalsus>

Eesti keele seletav sõnaraamat. (s.a.). *Ühesooline*. Külastatud aadressil

<http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=%C3%BChesooline&F=M>

Eesti Rahvusringhääling (2017). *Notarid sõlmisid aasta jooksul 43 kooselulepingut*. Külastatud

aadressil <https://www.err.ee/580225/notarid-solmisid-aasta-jooksul-43-kooselulepingut>

Eesti Vabariigi põhiseadus (1992). *Riigi teataja 1992, 26, 349*. Külastatud aadressil

<https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>

Eetikaveeb (s.a.). *Seksuaalvähemused*. Külastatud aadressil

<https://www.eetika.ee/et/seksuaaleetika/vahemused>

EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. (2013).

Külastatud aadressil

https://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf

EU LGBT survey. Technical report. (2012). Külastatud aadressil

https://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-technical-report_en.pdf

Euroopa Põhiõiguste Ameti korraldatud LGBT- isikute küsitlus EL- is ja Horvaatias (2013).

Külastatud aadressil

https://fra.europa.eu/sites/default/files/memo-fra-s-eu-lgbt-survey_et.pdf

Inimõiguste Keskus (2017). *Eesti elanike hoiakud LGBT teemadel*. Külastatud aadressil

<https://humanrights.ee/teemad/vordne-kohtlemine/eesti-elanike-hoiakud-lgbt-teemadel/>

Inimõiguste Keskus (2016). *Kooseluseaduse rakendamine*. Külastatud aadressil

<https://humanrights.ee/teemad/vordne-kohtlemine/kooseluseaduse-rakendamine/>

International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association in Europe (2017a).

Criminalisation. Külastatud aadressil <https://ilga.org/maps-sexual-orientation-laws>

International Lesbian, Gay, Bisexual, trans and Intersex Association (2017b). *Minorities Report*

2017: attitudes to sexual and gender minorities around the world. Külastatud aadressil

https://ilga.org/downloads/ILGA_RIWI_Minorities_Report_2017_Attitudes_to_sexual_and_gender_minorities.pdf

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Külastatud aadressil

<http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

- Koorits, V. (2017). Delfi. *Kooseluseaduse mõjud: 59 sõlmitud kooselulepingut, mitu kohtuvaidlust ja kasvav toetus samasooliste abielule*. Külastatud aadressil <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/kooseluseaduse-mojud-59-solmitud-kooselu-lepingut-mitu-kohtuvaidlust-ja-kasvav-toetus-samasooliste-abielule?id=79725892>
- Kooselu registreerimine*. (s.a.) Külastatud aadressil <https://www.eesti.ee/et/perekond/kooselu-registreerimine/>
- Kooseluseadus (2014). *Riigi teataja I 19.10.2014,1*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/KooS>
- Kurs, E. (2012). *Samasooliste paaride kooselu regulatsiooni vajalikkusest Eestis sihtgruppi kuuluvate naiste perspektiivist*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Laikoja, H. (2018). *Seksuaalhariduslike teemade käsitlemine II kooliastme inimeseõpetuse tundides lähtuvalt Euroopa seksuaalhariduse standarditest ning õpetajate arvamused seksuaalhariduslike teemade käsitlemist mõjutavatest teguritest*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Lapse õiguste konventsioon (1991). *Riigiteataja II 1996*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Leichter, K. (2018). Kas samasooliste paaride kooselu kuulub perekonnaelu kaitsealasse? Näiteid kohtupraktikast. *Kohtute aastaraamat*. (2018). Külastatud aadressil https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5igusalased%20materjalid/Riigikohtu%20tr%C3%BCkised/kohtute%20aastaraamat%20001-208_digi.pdf
- LGBT teemaline avaliku arvamuse uuring* (2012). Külastatud aadressil <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/01/Avaliku-arvamuse-teemaline-avaliku-arvamuse-uuring-2012.pdf>
- Madiste, E. (2015). *Perekonnaseis ja enimlevinud leibkonnatüübid Euroopas*. Külastatud aadressil <https://blog.stat.ee/2015/01/21/perekonnaseis-ja-enimlevinud-leibkonnatuubid-euroopas/>
- Ney, M. (2013). *Seksuaalvähemustesse kuuluvate naiste koolikogemuse tõlgendus lähtuvalt seksuaalsest identiteedist*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Notarite koda (2018). *Notarid tegid aastaga üle 300 tuhande ametitoimingu*. Külastatud aadressil <https://www.notar.ee/32246>

- Ollis, D. (2010, April 14). "I haven't changed bigots but...": reflections on the impact of teacher professional learning sexuality education. *Sex education, 10:2*, 217 – 230.
- Papp, Ü. M., Kütt. R. (2011). *LGBT inimeste olukorra uuringute analüüs*. Külastatud aadressil <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/01/LGBT-inimeste-olukorra-uuringute-anal%C3%BC%C3%BCs.pdf>
- Pau, A. (2019, 9. Apr). Politsei kaotas laste ankeedist ära terminid "ema" ja "isa". *Postimees*. Külastatud aadressil <https://tehnika.postimees.ee/6565216/politsei-kaotas-laste-ankeedist-ara-terminid-ema-ja-isa>
- Perrin, E. C., & Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health. (2002). Technical report: coparent or second-parent adoption by same-sex parents. *Pediatrics, 109(2)*, 341-344.
- Statistikaamet. (2011). *Rahva- ja eluruumide loendus*. Külastatud aadressil <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=LEM01#>
- Regnerus, M. (2012, July). How different are the adult children of parents who have same-sex relationships? Findings from the New Family Structures Study. *Social Science Research, 41(4)*, 752 – 770.
- Roosalu, T. (Toim). (2014). *Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013*. Külastatud aadressil https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sooline_vo_monitooring_2013_veeb.pdf
- Rosenfeld, M. J. (2010). Nontraditional families and childhood progress through school. *Demography, 47(3)*, 755-775.
- Veske, C. (2011). *National report on homophobic attitudes and stereotypes among young people. Estonia*. Külastatud aadressil https://www.gale.info/doc/project-voice-out/national_report_estonia_d1-3_en.pdf
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Külastatud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

6. Lisad

Lisa 1.

Intervjuu kava

Teema: Samasoolised partnerid lapsevanematena – võimalused ja õigused

Eesmärk: Kirjeldada samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanute arvamusi laste kasvatamise võimalustest ning ootusi Eesti õigus - ja haridussüsteemile.

Uurimisküsimused:

1. Millised on samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis?
2. Kas ja milliste probleemide või raskustega on samasoolised lapsevanemad Eesti ühiskonnas lapsi kasvatades kokku puutunud?
3. Mida saaks samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvates Eesti õigus - ja haridussüsteemis muuta, et toetada nende perede turvatunnet ja aktsepteerimist ühiskonnas?

Sissejuhavatad küsimused:

- Kas tahaksite enne intervjuud minult midagi uurimuse kohta küsida?

Põhiosa küsimused:

- I. Millised on samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis?
- Kasvatate ühiselt last, palun selgitage oma vanemlikke rolle. Kas olete lapse bioloogiline vanem, olete lapse lapsendanud või olete lapse hooldaja?
 - Kas ja milliseid probleeme on Teil tekkinud erinevaid lapsega seotud dokumente täites? Selgituseks: dokumentides on eraldi lahtrid emale ja isale.
 - Kas ja millised on olnud hetked, mil olete mõelnud, et last oleks parem kasvatada mõnes teises riigis?
 - Kas on olnud juhtumeid, mil olete tundnud, et Teid diskrimineeritakse kuidagi võrreldes erinevast soost lapsevanematega? Palun selgitage.

II. Kas ja milliste probleemide või raskustega on samasoolised lapsevanemad Eesti ühiskonnas lapsi kasvatades kokku puutunud?

- Kuidas on inimesed reageerinud, kui on teada saanud, et teie, samasooliste partneritena, kasvatate koos last?
- Palun meenutage mõnda juhtumit, mille tagajärjel olete sügavalt pettunud olnud selles, et samasoolised lapsevanemad pole ühiskonnas enam aktsepteeritud.
- Kui käite perekonnana ühiselt väljas, siis kas ja millised on enam levinud märkused või žestid, millega võõrad on Teie poole pöörduvad?
- Kas Teie laps käib lasteaias/koolis? Millised on olnud kogemused kooli/lasteaia juhtkonnaga või lapse õpetajate/kasvatajatega suheldes?
- Laste seas tuleb väga palju ette kiusamist, kas kardate või olete kartnud, et Teie laps võib sattuda kiusamine ohvriks, ainult sellepärast, et tal on samasoolised vanemad?

III. Mida saaks samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvates Eesti õigus - ja haridussüsteemis muuta, et toetada nende perede turvatunnet ja aktsepteerimist ühiskonnas?

- Kas ja miks on Teie arvates ühiskonnas aktsepteeritud või mitte aktsepteeritud see, et samasoolised partnerid kasvatavad koos lapsi?
- Eestis on olnud kampaaniaid, mis propageerivad olema sallivamad, ka seksuaalvähemuste suhtes, millised on Teie arvates olnud kõige paremad viisid või väljäuitlemised?
- Mida peaks Teie arvates haridussüsteemis muutma, et järgmine põlvkond oleks enam austavam, nii Teie suhtes kui ka teiste vähemuste suhtes?
- Kas tunnete, et olete ühiskonnas piisavalt sõna saanud ning et Teie õiguste eest on piisavalt seistud?
- Kooseluseadus jõustus 2016ndal aastal, mis võiks Teie arvates olla järgmine samm, et rohkem kaitsta seksuaalvähemuste õiguseid Eestis?

Intervjuu lõpetamine

- Mida sooviksid veel lisada selle teemaga seoses, mille kohta ma ei küsinud?
- Kui mul tekivad lisaküsimused, kas ma saan sinuga veel ühendust võtta?

Tänan veel kord, teie vastused on selle teema uurimisel väga olulised ning aitäh teile, et leidsite aega minu küsimustele vastata.

Lisa 2.

Intervjuu kava

Teema: Samasoolised partnerid lapsevanematena – võimalused ja õigused

Eesmärk: : Kirjeldada samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanute arvamusi laste kasvatamise võimalustest ning ootusi Eesti õigus - ja haridussüsteemile.

Urimisküsimused:

1. Millised on samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis?
2. Kas ja milliste probleemide või raskustega on samasoolised lapsevanemad Eesti ühiskonnas lapsi kasvatades kokku puutunud?
3. Mida saaks samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvates Eesti õigus - ja haridussüsteemis muuta, et toetada nende perede turvatunnet ja aktsepteerimist ühiskonnas?

Sissejuhavatad küsimused:

- Kas tahaksite enne intervjuud minult midagi uurimuse kohta küsida?

Põhiosa küsimused:

- I. Millised on samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvamused laste kasvatamise võimalustest ja õigustest Eestis?
 - Olete kasvanud samasooliste vanematega perekonnas. Palun selgitage oma vanemate vanemlikke rolle. Kas üks neist on bioloogiline vanem? Milline roll on teisel vanemal? (Millist rolli on nad Teie jaoks täitnud? Kas olete eristanud?)
 - Kas Teil on kunagi tekkinud probleem mõnda dokumenti täites, võttes arvesse, et dokumentides on tavaliselt eraldi lahtrid ema ja isa kohta. (Kas olete oma vanematelt kuulnud, et nemad oleksid kunagi seda probleemi arutanud?)
 - Kas Teil on kunagi peresisest tulnud mõte välismaale kolida, mõeldes, et mõnes teises riigis võiksid Teil paremad võimalused olla?
 - Kas on olnud juhtumeid, mil olete tundnud, et Teile tehakse kuidagi ülekohut, ainult seetõttu, et Teil on samasoolised vanemad?
- II. Kas ja milliste probleemide või raskustega on samasoolised lapsevanemad Eesti ühiskonnas lapsi kasvatades kokku puutunud?

- Palun meenutage mõnda juhtumit, mille tagajärjel olete sügavalt pettunud olnud selles, et samasoolised lapsevanemad pole ühiskonnas enam tolereeritud.
- Kui käite perekonnana ühiselt väljas, siis kas ja millised on enam levinud märkused või žestid, millega võõrad on Teie perekonna poole pöördunud.
- (Kas vanemad olid koos juba siis kui käisite lasteaias?) Kas ja millised olid tol ajal Teie eakaaslaste reaktsioonid sellele, et Teil on samasoolised vanemad? Aga lasteaiatöötajate?
- (Kas vanemad olid koos juba siis kui läksite kooli?) Kas ja millised olid tol ajal Teie eakaaslaste reaktsioonid sellele, et Teil on samasoolised vanemad? Aga koolitöötajate?
- (Kas Teid on mõnes keskkonnas või kontekstis kiusatud ainult seetõttu, et Teil on samasoolised vanemad?)
- Kas Teie vanemad on andnud Teile soovitusi, kuidas jääda tugevaks ja väljendada ennast olukorras, kus pead vastu astuma samasooliseid suhteid mitte tolereerivale inimesele?

III. Mida saaks samasooliste lapsevanemate või nende peres kasvanu arvates Eesti õigus - ja haridussüsteemis muuta, et toetada nende perede turvatunnet ja aktsepteerimist ühiskonnas?

- Kas ja miks on Teie arvates ühiskonnas tolereeritud või mitte tolereeritud see, et samasoolised partnerid kasvatavad koos lapsi?
- Eestis on olnud kampaaniaid, mis õhutavad olema sallivamad, ka samasoolisi eelistavate inimeste vastu, millised on Teie arvates olnud kõige paremad viisid või väljütlemised?
- Mida peaks Teie arvates haridussüsteemis muutma, et järgmine põlvkond oleks enam tolereerivam, nii samasooliste paaride suhtes kui ka teiste vähemuste suhtes?
- Kas arvate, et samasoolisi eelistavate inimeste ja paaride eest on piisavalt seistud ning neil on piisavalt õigusi?
- Kooseluseadus jõustus 2016ndal aastal, mis võiks Teie arvates olla järgmine samm või kas tunnete, et õiguslikult pole riigil seoses samasooliste partneritega enam midagi muuta

Lõpetuseks:

- Mida sooviksid veel lisada selle teemaga seoses, mille kohta ma ei küsinud?
- Kui mul tekivad lisaküsimused, kas ma saan sinuga veel ühendust võtta?

Täna veel kord, Teie vastused on selle teema uurimisel väga olulised ning aitäh Teile, et leidsite aega minu küsimustele vastata.

Lisa 3.

The scheme of the interview

Theme: Same-sex parents: opportunities and rights

Aim: To describe same-sex parents' or in their families' grown up people opinions about opportunities and rights regarding raising children in Estonia and possible developments in Estonian legal system and education system.

Research questions:

1. What are same-sex parents' or in their families grown up people opinions about opportunities and rights regarding raising children in Estonia?
2. What kind of difficulties have same-sex parents' come across when raising children in Estonia if any?
3. In same-sex parents' and in their families grown up opinion what could be changed in Estonian legal and education system to make raising children with same-sex parents more acceptable?

Lead-in questions:

- Would you like to ask me something about the research?

Main questions:

- I. What are same-sex parents' or in their families grown up people opinions about opportunities and rights regarding raising children in Estonia?
 - You are raising a child together, please explain your parental roles. Are you the child's biological parent, have you adopted the child or are you the child's caregiver?
 - What kind of problems have you faced when filling out the child's paperwork if any. For explanation: in documents there are usually separate compartments for father and mother.
 - What have been the moments when you have felt that it would be easier to raise a child in another country?
 - Has there been any instances when you have felt that you are being discriminated compared to parents who are different sex? Please explain.

II. What kind of difficulties have same-sex parents' come across when raising children in Estonia if any?

- How have people reacted when they have found out that you as a same-sex couple are raising a child together?
- Please try to remember a case after what you have been disappointed in the fact that same-sex parents' are not more accepted in Estonian society.
- What have been the most frequent gestures or comments that you have gotten by strangers when you go out as a family?
- Is your child going to a kindergarden or a school? What have been the experiences when talking to a kindergarden's/school's management or a child's teacher?
- There is a lot bullying among children, have you been afraid or are you afraid that your child will be bullied just because he or she has same-sex parents?

III. In same-sex parents' or in their families grown up people opinion what could be changed in Estonian legal and education system to make raising children with same-sex parents more acceptable?

- Why do you think it is accepted or not accepted in the Estonian society that same-sex couples raise children together?
- There have been campaigns in Estonia that advocate people to be more tolerant, also towards sexual minorities. In your opinion which ones have been the best?
- What do you think should be changed in the education system so that the next generation would be more acceptable towards same-sex couples and other sexual minorities?
- Do you feel that you have had enough say in the society and that there has been enough done to ensure your rights?
- The conjugal law came into force in 2016, in your opinion what could be the next step to even more protect the rights of sexual minorities in Estonia?

Conclusion:

- Is there something you would like to add regarding to this topic?
- If I am going to have any further questions, can I contact you?

Thank you both so much for your time, your answers are very important to me.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eva - Liisa Vaarik,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Samasoolised partnerid lapsevanematena – võimalused ja õigused”, mille juhendaja on Karmen Trasberg, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Eva-Liisa Vaarik

20.05.2019